

této debaty i stylu jejího vedení do reálné politiky. Právě tento krok je nezbytný pro udržení celistvé a mírové Bosny a Hercegoviny a její případné evropské integrace. A jestliže na akademické úrovni dosažení nekonfliktní debaty trvalo dalších deset let po skončení války, lze se jen dohadovat, kdy k podobnému konsenzu dojde i mezi politickými reprezentacemi neustále znesvářených etnik. Proto Pejanovičova práce spíše jen vzbuzuje naději, která však rychle pohasne, pokud si jeho práci nepřečte někdo z ústředí bosenských politických stran.

Radek Oravec

Said, Edward W. ***Orientalismus: Západní koncepce Orientu***. Praha–Litomyšl: Paseka, 2008. 459 s.

Dnes již klasická práce americko-palestinského literárního historika Edwarda Saída (1935–2003) se třicet let po svém prvním vydání dočkala českého překladu. Monografie, která měla značný vliv na vývoj tzv. postkoloniálních studií, kriticky popisuje vznik a vývoj evropské a posléze též americké orientalistiky, její vazby na kolonialismus a vliv jejích výstupů na podobu soudobého celospolečenského diskursu o zemích Asie a Afriky v Evropě.

Klíčovými pojmy celé práce jsou *Orient*, rozsáhlá oblast Blízkého Východu, indického subkontinentu a Dálného Východu, často chápaná jako monolitický celek, dále *orientálec*, tedy obyvatel Orientu, a *orientalista*, který se studiem Orientu a orientálců zabývá. Sám orientalista spoluvytváří diskurs o Orientu, zatížený mnohými předsudky a neopodstatnitelnými generalizacemi. Tento diskurs Said označuje jako *orientalismus*.

Práce je rozčleněna do tří obsáhlých kapitol, z nichž první vymezuje předmět bádání a shrnuje rané fáze vývoje, druhá popisuje vrcholný orientalismus devatenáctého století a poslední kapitola, nazvaná „Orientalismus dnes“ pokrývá období od první světové války do sepsání knihy (1977). Přiložený doslov k vydání z roku 1995 a předmluva k vydání z roku 2003 navíc uvádí příklady přežívajícího orientalistického diskursu v pozdější době, nejnověji v souvislosti se současnou americkou anabází v Iráku a její prezentací americkou vládou.

Ačkoliv Said klade důraz na období devatenáctého a dvacátého století, připomíná, že již v antice se zrodilo pojetí Orientu coby protikladu Evropy, entity od Evropy jasně oddělené, diametrálně odlišné a vůči Evropě méněcenné a zároveň ji ohrožující. V průběhu středověku a raného novověku byly studium a výklad východní problematiky v kompetenci církve a nesly se především v duchu polemik s islámem. Jak se rozšiřovaly vědomosti Evropanů o oblastech na východ od Levanty, zvětšovalo se také teritorium chápané navzdory své ohromné rozmanitosti jako

jednotný Orient, k jehož rozčlenění do subregionů došlo až během devatenáctého století. Významným přelomem ve studiu Orientu byl dle Saida Napoleonův vpád do Egypta roku 1798 a s ním spojené působení francouzských badatelů v zemi. Jednak tato výprava umožnila západní vědě poprvé vytvořit detailnější popis některé ze zemí Orientu, jednak předznamenala později stále častější symbiózu orientalistů se státní mocí.

V průběhu devatenáctého století se ustálila metodologie a terminologie orientalistických oborů, zprvu výrazně filologicky orientovaných, ale postupně zahrnujících též religionistická, historická, sociologická či ekonomická bádání. V této souvislosti Said poznamenává, že zatímco studiu západních společností se věnovala celá řada společenskovědních a humanitních disciplín, v případě orientálních společností jejich práci suploval jediný zastřešující obor. Za takové situace mohl jeden a též orientalista pojednávat např. o jazyku a ekonomice některé asijské země, a v obou případech byl pokládán za respektovanou autoritu. Charakteristickým a dodnes přežívajícím rysem tehdejšího orientalistického diskursu bylo potlačení individuality orientálců a jejich chápání jako homogenní masy. Běžně se tehdy hovořilo o „arabské mentalitě“ či vlastnostech a způsobu života „typického Araba“, ačkoliv žádný takový jedinec nikdy neexistoval. Zmíněná klíše pak od orientalistů nezřídka přejímali též společenští vědci jiných oborů, pokud se k orientální problematice vyjadřovali, např. Max Weber nebo Karel Marx.

V polovině devatenáctého století došlo k průniku rasistických teorií o biologickém determinismu do orientalistických oborů. Stále častěji se srovnávali „Árijci“ se „Semity“ a dokazovala se údajná méněcennost těch druhých. Podobné myšlenky napomáhaly k legitimizaci koloniálních výbojů. Tím ovšem podíl orientalistiky na imperialistické politice západu nekončil, neboť orientalisté také poskytovali své znalosti koloniálním režimům, ať už formou konzultací nebo zajišťováním odborné průpravy budoucích koloniálních úředníků, a někdy byli dokonce využíváni jako agenti svých vlád (známý je příklad T. E. Lawrence). Autor dodává, že i v postkoloniální době jsou pro orientalisty (a obecně experty v oblasti teritoriálních studií) charakteristické jejich úzké vazby na establishment a určitá poplatnost zahraničněpolitickým zájmům jejich zemí. Jako příklad uvádí amerického orientalistu Bernarda Lewise a jeho vliv na blízkovýchodní politiku Spojených států.

Od poloviny dvacátého století dochází u většiny orientalistických disciplín (indologie, sinologie a další) k výrazné proměně paradigmatu a přístupu ke zkoumané látce, zatímco v oblasti blízkovýchodních a islámských studií dle autora stále převládají předsudky devatenáctého století a běžně se pronášejí generalizace hraničící s rasismem. Vedle toho autor poznamenává, že rejstřík předsudků vůči Arabům obsahuje mnoho antisemitských pomluv původně namířených proti Židům. Paradoxním fenoménem moderní doby je také rozšíření orientalistického diskursu do samotného Orientu, a to jak v jeho kultivované akademické podobě, tak ve způsobu zobrazení orientálců v produktech západní masové kultury, zejména filmu.

Celá práce končí vyjádřením naděje, že orientalismus postupně ztratí na síle jednak díky rostoucímu počtu prací na východní témata od autorů jiných oborů (jako příklad uvádí antropologa Geertze), jednak díky orientalistům, kteří k předmětu svého studia budou přistupovat s větším respektem a pochopením (jako např. J. Berque). Saidova monografie je velmi podnětným textem, ovšem není bez chyb a nepřesností. Mnohé z nich přitom vycházejí z faktu, že autor celý výklad zúžil na diskurs o arabském Blízkém Východě, takže čtenář například nezjistí, jak zastánci teorii o evropském (ergo nadřazeném) árijství a orientálním semitství hleděli na árijské Peršany nebo Indy.

Zúžení tak obsáhlého tématu, jakým je evropské pojetí Asie (dle Saida čítá kompletní orientalistická bibliografie za jím sledované období více než šedesát tisíc titulů) je pochopitelné a opodstatněné. Méně pochopitelné je již zúžení kontextu, v němž Said o evropské orientalistice (přesněji arabistice) pojednává. Dle mého názoru není přehnaným nárokem na autora epistemologické publikace znát alespoň zhruba obecný vývoj společenských věd. Když Said popisuje, jak orientalisté abstrahují orientálce na jakési odosobněné ideální typy („typický Arab“), vzbuzuje ve čtenáři dojem, že se jedná o výlučně orientalistický postup, který je důsledkem orientalistických předsudků. Nezmíní již, že stejným způsobem v oné době pozitivističtí sociologové psali o „typických Němcích“ (Britech, Francouzích aj.). Jinými slovy, zcela opomíjí, že obdobná metodologická východiska nemusela být vždy nutně způsobena předsudky či povýšenectvím, ale mnohdy mohla být motivována pouhou snahou dostat dobovým kritériím „vědeckosti“. Na druhou stranu je však zcela namístě, když Said kritizuje užívání takového přístupu na počátku jednadvacátého století.

Jiné ze Saidových nepřesností jsou důsledkem kombinace obou zúžení. Typicky třeba jeho tvrzení, že orientalistika devatenáctého století chápala Orient jako neměnný, ahistorický, a jeho dějinami se nezabývala. Takové tvrzení může pronést pouze někdo, kdo nevezme v potaz, že historie byla v devatenáctém století takřka výlučně redukována na politické dějiny, a současně svůj výklad omezil na národ, který tehdy takové dějiny již několik staletí neměl. Oproti tomu například Turci politické dějiny měli a běžně se o nich v tehdejší Evropě bádalo. V tomto bodě lze konstatovat, že zúžením svého zájmu na arabskou problematiku a vyvozením závěru pro orientalistiku *en bloc* se Said dopustil právě takové generalizace, kterou orientalistům vytýká.

Navzdory několika zmíněným omylům je práce velmi podnětná. Badatelům v oblasti východoevropských dějin může například vysvětlit některé projevy národnostní politiky evropských států s početnějšími muslimskými menšinami (a lze říci, že Saidovo dílo již inspirovalo několik významných počínů v této oblasti, např. studie Mary Neuburgerové o orientalismu v bulharské menšinové politice aj.).

Český překlad Petry Nagyové je poměrně čtivý a vyhnul se častým překladatelským nešvarům, jako je přejímání syntaxe originálu. Občas se však překladatelka do-

pustila jistých terminologických nepřesností (např. viennský místo vídeňský kongres). Takových klopýtnutí je však v textu poměrně málo, takže čtenáře nijak neruší.

Kamil Píkal

Šedo, Jakub. ***Volební systémy postkomunistických zemí***. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 420 s.

Z dnes již tradičně bohaté a hodnotné produkce politologů brněnské Masarykovy university se recenzovaná publikace Jakuba Šeda vymyká svým rozsahem, a to jak počtem stránek, tak i (především) šíří záběru. Autor totiž uskutečnil velmi ambiciózní projekt analýzy volebních systémů *všech* evropských postkomunistických zemí. Takové široké komparativní rozbory v sobě skrývají řadu rizik. Hned na úvod lze ovšem sdělit, že Jakub Šedo v tomto nelehkém úkolu obstál velmi dobře. Je pro to ostatně výtečně vybaven, protože se ve své dosavadní kvalitní publikační činnosti zaměřil právě na politiku v zemích středovýchodní Evropy. Nechybí mu ani teoretické zázemí, uvážíme-li, že je spoluautorem u nás doposud nejrozsáhlejší odborné publikace o teorii volebních systémů vydané v roce 2004.¹

Možná právě proto věnoval v recenzované publikaci jen skutečně málo prostoru základním teoretickým východiskům problematiky v podobě představení volebních systémů a jejich typologie. Učinil tak v kratičké první podkapitole *Klasifikace volebních systémů* (13 stran z celkového počtu 420), která je možná poněkud nelogicky zařazena jako součást kapitoly pojednávající o vývoji volebních systémů v postkomunistických zemích, v níž čtenáře seznámil se standardním přehledem různých typů volebních systémů a jejich vnitřních komponent. Tady se můžeme různě přít o jednotlivé kategorie volebních systémů a jejich seřazování, osobně jsem například skeptický vůči vymezování polopoměrných volebních systémů jakožto samostatné kategorie (s. 21), ale to je otázka diskuse, nikoliv nedostatek autorovy typologie (s pojmem polopoměrné systémy u nás pracuje též například politolog Tomáš Lebeda). Kromě toho autorovým záměrem nebylo teoretizovat, nýbrž zkoumat volby a volební systémy ve středovýchodní Evropě. Podívejme se tedy, jak autor postupoval.

Recenzovaná publikace je rozdělena do tří základních částí. První část se nazývá *Vývoj volebních systémů v postkomunistických zemích*. Autor na více než padesáti stranách popisuje soudobé volební systémy ve dvaceti státech středovýchodní Evro-

---

¹ Roman Chytilík, Jakub Šedo (eds), *Volební systémy* (Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2008).